

Ronald Van Belle

Het bewijs van adel
van Felix Bartolomé van Postel
Een onvermoede (kunst)historische bron
voor het 17de-eeuwse Brugge

INLEIDING

‘Op 10 september 1696 verscheen de Brugse schepen Pieter Ignaas van de Velde de Oude, voor de consuls in de kamer van audiënties en van rechtspraak van de Spaanse Natie in Brugge waarvoor Don Ignacio de Aranda als secretaris optrad.¹ Pieter Ignaas vande Velde legde een verzoek neer, samen met een volmacht en een vragenlijst’. Zo begint het *Libro de pruebas* . . ., het ‘Boek van bewijzen van de adellijke afkomst en afstamming van de edele heer Felix Bartolomé van Postel Massue y Blanco geboren te San Lucar de Barrameda in Spanje, gemaakt op zijn verzoek in de stad Brugge in het graafschap Vlaanderen in het jaar 1697’.²

Het originele document, een katern van 40 bladen papier, wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Dit *Libro* is in het Spaans gesteld, met enkele aanhalingen in het Latijn en het Nederlands. Wapenschilden van de familie Bartolomé van Postel en aanverwante families vormen de illustraties. Voor wie de akte uiteindelijk bestemd was, zegt Felix Bartolomé van Postel niet, maar we kunnen aannemen hij zich richtte tot de hoogste Spaanse instanties. Vanuit Brugs historisch en kunsthistorisch oogpunt is deze bron bijzonder interessant. De zorgvuldig getekende grafmonumenten en schilderijen, ingelast als bewijs van adellijke af-

- 1 Over de verschillende consulaten, zie MARECHAL, J., ‘La colonie espagnole de Bruges, du XIVE au XVIe siècle’, in: *Revue du Nord*, XXXV (1953), pp. 5–40; CASADO ALONSO, H., ‘La nation et le quartier des Castellans de Bruges (XVe et XVIe siècles)’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 133 (1996), pp. 61–77.
- 2 BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, ms. 1210 : *Libro de pruebas de la noble descendencia y filiación del Señor Don Felix Bartolome Van Postel Massue y Blanco Natural de la ciudad de San Lucar de Barrameda en España Hecho a su pedimiento en la ciudad de Brugas en el contado de Flandes Año M.DC.XCVII*.

stamming, hebben immers betrekking op kunstvoorwerpen die vandaag bijna alle zijn verdwenen.

Onze studie omvat drie delen. In het eerste deel staat het verzoek van Felix Bartolomé van Postel centraal. Het betreft een complexe procedure om een adellijke afkomst te bewijzen, met de getuigen, de vragen, de vaststelling van de lokale bewijzen, het onderzoek van documenten en ten slotte de legalisering van het bewijs van adel. In het tweede deel verlaten wij het particuliere en wordt de algemene procedure voor het verkrijgen van adelscertificaten besproken. Bijzondere aandacht gaat hier uit naar het wettelijk kader. In het derde deel worden twee merkwaardige triptieken besproken die in het *Libro* als bewijsstukken werden aangevoerd maar vandaag niet langer zijn bewaard.

HET VERZOEK VAN FELIX BARTOLOMÉ VAN POSTEL³

Op 21 juni 1696 vaardigde Felix Bartolomé van Postel in Sevilla een volmacht uit, waarmee hij Pieter Ignaas van de Velde de opdracht gaf bewijzen te verzamelen voor zijn adellijke afstamming. De daarbij gebruikte geijkte terminologie *filiación hidalguía y nobleza* betekent dat hij zonder bloedvermenging diende af te stammen van ouders van adel en dat hijzelf de adellijke staat moet bezitten.⁴

De familie Felix Bartolomé van Postel was afkomstig uit Italië en Spanje en was door huwelijk verwant met families uit Brugge en omgeving. Felix Bartolomé, de opdrachtgever van het onderzoek, verbleef in Spanje en was een kapitein in militaire Spaanse dienst. Zelf verklaart hij geboren te zijn in San Lucar de Barrameda en eenendertig jaar oud te zijn. Hij voegde daar nog zijn stamboom aan toe, geïllustreerd met de wapenschilden van zijn voorouders. Felix Bartolomé kon niet langer zijn adellijke titel bewijzen omdat, ondermeer door de godsdiensttroebelen, de aantekeningen en documenten van zijn voorouders verloren waren gegaan. Daar hij

3 De biografische en familiale gegevens haalden we uit het document zelf; aanvullende gegevens krijgen een plaats in de voetnoten.

4 GERLI, E.M., *Medieval Iberia, an encyclopedia*, London, 2003, pp. 616–618 ('Nobles and nobility'); THOMPSON, I.A., 'Neo-noble Nobility concept of hidalguía in Early Modern Castile', in: *European History Quarterly*, 15 (1985), pp. 379–406.

in Spanje woonde, ontbraken de nodige getuigen en personen die zijn adellijke afkomst konden bevestigen. Bijgevolg stelde hij zijn hoop op Pieter van de Velde om in Vlaanderen alle middelen aan te wenden om die afkomst te bewijzen. Pieter diende daartoe getuigenissen van burgers, geestelijken en edellieden te verzamelen. Hij vroeg daarbij de medewerking van de consuls van de Spaanse Natie om de nodige verklaringen te noteren en te valideren.

FELIX BARTOLOMÉ VAN POSTEL
STELT ZIJN EIGEN GENEALOGIE SAMEN

Pieter van de Velde kreeg enkele authentieke akten mee, met name de testamenten van Adriaan Massue en Anna Verpoort, van Juan Massue en Anna de Witte, en van Juan Verpoort en Maria van Nieuwenhoven. In deze akten werd reeds telkens verwezen werd

naar de wettelijke afstamming. Het verzoek van Felix Bartolomé van Postel Massue y Blanco omvatte tien vragen, die zich hoofdzakelijk richtten naar de wettelijkheid van de in de stamboom vermelde huwelijken, de afstamming en het recht op het voeren van de wapenschilden.

Heel in het bijzonder drong Felix Bartolomé van Postel aan op het raadplegen van doopregisters en op het met eigen ogen onderzoeken van graven en wapenschilden. De consuls van de Spaanse natie in Brugge stemden in met het verzoek om hun secretaris, Ignacio de Aranda, te belasten met het geheime onderzoek.⁵ Evenzeer werd beslist de nodige notabelen en andere personen als getuigen te dagvaarden. Een heuse rechtsprocedure met getuigen, eedaflegging en verhoren werd dan opgestart.

De getuigen

Twaalf notabelen beantwoordden tussen 12 en 26 september 1696 hun dagvaarding en legden een getuigenis af. Het waren:

- Pieter Lootin, ridder, heer van Nieuwkerke⁶,
- Antoon Blanckaert, schatbewaarder van de stad en gezworene van de handelskamer⁷
- Joseph Beerblock, abt van de Eeckhoutabdij⁸
- Franciscus Keijnoghe, burger van Brugge

5 Pedro en Ignacio de Aranda waren de laatste twee consuls; in 1705 namen beiden het Brugs poorterschap aan en werd de Spaanse Natie ontbonden. VANDEWALLE, A., 'De Spanjaarden te Brugge, de trouwste vreemde kolonie 13de-18de eeuw', in: *Het Sint-Franciscus Xaveriusziekenhuis*, Brugge, 1985, pp. 9-24. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, G., 'Spaans Brugse geslachten in de Spanjaardstraat, Spaanse loskaai en Oosterlingenplaats', in: *a.w.*, pp. 27-31. VAN NIEUWENHUYSE, K., 'De integratie van de Castiliaanse familie de Aranda in Brugge 1500-1765', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 137 (2000), pp. 95-125

6 Volgens het document was Pieter Lootin licentiaat (in de rechten), genealoog, en de oudste schepen en eerste raadgever van de magistraat van de stad Brugge. Over deze familie, ook 'Looten' of 'Lootyns', zie VAN DE PUTTE, F., 'Pierre et Louis Lootyns', in: *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 5 (1843), pp. 175-181. *Biographie Nationale*, dl. XII, kol. 397-400. DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., 'Iconographie brugeoise. L'hôpital St-Jean', in: *Tablettes des Flandres*, dl. 6 (1955), p. 341.

7 Antoon Blanckaert was voormalig schepen en gezworene van de kamer van handel en scheepvaart in konvooien.

8 Joseph Beerblock, geboren in Brugge in 1613, abt gewijd op 26 juli 1671 en gestorven op 19 juni 1702. Zie HUYGHEBAERT, N., 'Abbaye Saint-Barthélemy de l'Eeckhout à Bruges', in: *Monasticon belge, Flandre Occidentale*, vol. III, dl. 3, Luik, 1974, pp. 792-793.

- Placide de Decker, abt van de St.-Andriesabdij⁹
- Emanuel Sigismund Baldebasques (sic voor 'Baelde Vasques'), heer van Serpencourt, eertijds kapitein van de stad Brugge en nadien priester
- Jan Winckelman, heer van Beuckemare en voormalig kapitein-commandant van de stad Brugge¹⁰
- Jan Deghels, kanunnik van het kapittel van de O.-L.-Vrouwkerk
- Don Esteban García y Otero, adjudant-generaal van het graafschap Vlaanderen en van de stad Brugge
- Don Joachim Joseph Dammerin, heer van Leestkens, Schoondijke, Roodenheijs en van het eiland Wulpen, kampmeester van een Waals infanterieregiment (*tercio*) en gouverneur van het koninklijk fort St.-Donaas bij Brugge¹¹
- Lodewijk Bonthe, dominicaan in Brugge
- en Christiaan de Grave, notaris bij de Raad van Vlaanderen.

De tien vragen

De ondervraging van deze tien getuigen leverde veel informatie op over de sociale positie, het familiale netwerk en vooral de Ita-

- 9 Placide de Decker werd geboren in 1638; abt gewijd op 2 juli 1679, gestorven op 7 mei 1703. Zie HUYGHEBAERT, N., 'Abbaye de Saint-André-lez-Bruges', in: *Monasticon belge, Flandre Occidentale*, vol. III, dl. 1, Luik, 1974, p. 123.
- 10 Over deze familie, zie GAILLARD, J., *Bruges et le Franc, ou Leur magistrature et leur noblesse avec des données historiques et généalogiques sur chaque famille*, Brugge, 1857-1864, 6 dln., dl. 2, pp. 85-105. Het betreft Jan Wynckelman, zoon van Gaspard (p. 92). Volgens het document had Jan Winckelman op jeugdige leeftijd graaf de la Motery [sic, voor Motterie] gediend. Claude de Lannoy (geboren ca. 1580), de latere graaf de la Motterie, nam op 15-jarige leeftijd dienst bij het leger. Hij streed in 1600 bij Nieuwpoort en werd er gevangen genomen. Na deelneming aan tal van militaire operaties en een schitterende militaire carrière werd hij in 1634 door Filips IV tot ridder van het Gulden Vlies benoemd. In 1641 werd hij tot gouverneur, soeverein baljuw en kapitein-generaal van het graafschap Namen aangesteld. Hij stierf in 1643, zie BAURIN, G., *Les Gouverneurs du Comté de Namur 1430 - 1794*, Namen, 1984, pp. 182-187.
- 11 Joachim Dammerin (Damarin) was gehuwd met Isabella Laurin. Zij was de dochter van Jan Laurin, heer van Leestkens. Door zijn huwelijk met Isabella, de laatste overlevende dochter met de naam Laurin, eigende Joachim Dammerin zich alle titels van Jan Laurin toe. Zie ook GAILLARD, J., *a.w.*, dl. 1, p. 367 (die verkeerdelijk spreekt van Jerome Laurin). Er was een gemeenschappelijke zerk voor Jan Laurin, echtgenote Marie Devos, Joachim Damarin en echtgenote Isabella Laurin in de St.-Jacobskerk in Brugge, zie DEWULF-HEUS, R. L. e.a., *Grafschriften te Brugge, dl. 1, De Sint-Jacobskerk*, Brugge, 1982, pp. 35-36.

liaans-Vlaams-Spaanse relaties van de familie Bartolomé van Postel.

1. Wisten zij dat Don Diego Bartolomé, ridder met gulden sporen en overgrootvader aan vaderskant van kapitein Felix Bartolomé van Postel, als wapen voerde: een berg vergezeld van twee sterren op een veld van azuur en als helmteken een ster van goud? Dat hij gehuwd was met Maria de Baenst, dochter van Jan, die als wapen voerde: een dwarsbalk met drie vogels [eigenlijk 'merlettes'] op een veld van sabel. Dat beiden binnen dat wettelijke huwelijk onder meer een zoon, Don Juan Bartolomé, hadden verwekt?

De getuigen antwoordden bevestigend en verwezen daarbij naar het graf van de ouders in de St.-Andriesabdij, naar graven in de dominicanenkerk en de St.-Salvatorskerk. Pieter Lootin voegde daaraan toe dat hij dit wist uit zijn genealogische notities.

2. Wisten zij dat Adriaan van Postel, schildknaap, overgrootvader aan moederskant van kapitein Felix Bartolomé van Postel, als wapen droeg: een dwarsbalk van goud en drie schelpen op een veld van sabel en als helmteken een schelp van goud [wat nadien doorgestreept werd, aangezien op het wapenschild in de marge een leeuw als helmteken prijkt]? Was deze Adriaan gehuwd met Jacoba Bave die een wapen voerde, met in het bovenste deel drie bomen, en onderaan zes bloemen van goud? Dat binnen dit wettelijke huwelijk een dochter, Francisca van Postel, was verwekt?

Ook hier antwoordden de getuigen bevestigend. Ze verwezen daartoe naar de grafschriften en epitafen in de St.-Jacobskerk en de dominicanenkerk en naar genealogische notities en getuigenissen van edelen.

3. Was Juan Bartolomé wettelijk gehuwd met Francisca van Postel? Had hij bij haar o.a. een wettelijke zoon verwekt genaamd Jaqués [sic Jacob] Bartolomé, die in zijn jeugd naar Spanje trok en zich had gevestigd in San Lucar de Barrameda? Liet die zoon zich in het Spaans Don Diego Bartolomé noemen, wat hetzelfde betekent als heer Jaqués in het Vlaams?

Opnieuw was het antwoord bevestigend, met verwijzing naar de graven van de ouders in de kerk van het Brugse dominica-nenklooster, naar genealogische notities, en naar getuigenissen van kooplui die op Spanje handelden en Diego Bartolomé daar hadden gekend. Franciscus Keijnoghe voegde daar aan toe dat Diego Bartolomé in San Lucar de Barrameda een tijd lang had samengewoond met kapitein Gaspar Keijnoghe, consul van de Vlaamse Natie in San Lucar van 1634 tot 1642.

4. Droeg Adrian Massue, zoon van Juan en Anna de Witte, als wa-pen twee gekruiste knotsen van goud en een gouden kroon op een veld van keel? Was hij wettelijk gehuwd met Anna Verpoort, dochter van Jan, schildknaap, en Maria van Nieuwenhove? Had-den zij een wettelijke zoon verwekt, Don Lorenzo Massue? De getuigen bevestigden dit alles en verwezen daartoe naar het grafschrift in de Eeckhoutabdij, getuigenissen van oude Span-jehandelaars uit Brugge die Lorenzo nog hadden gekend in San Lucar, en genealogische notities. Joseph Beerblock, de abt van Eeckhoutabdij, trad hier als bevoorrechte getuige op. Adriaan en Anna lagen begraven in zijn abdijkerk en oudere kanunni-ken, bevestigd door handgeschreven notities, herinnerden hen als belangrijke weldoeners van de abdij.
5. De vijfde vraag betrof het vertrek van de jeugdige Lorenzo Mas-sue naar Spanje, zijn verblijf in San Lucar de Barrameda, zijn huwelijk met Antonia Blanco, hun dochter Doña Adriana Mas-sue Blanco en zijn reputatie. Ook hier was het antwoord beves-tigend. De getuigen zegden dat te weten 'volgens het zeggen van oudere personen die handel dreven tussen Spanje en Brug-ge' en uit genealogische notities.
6. Op de zesde vraag antwoordden de getuigen dat Diego Barto-lomé, geboren in Brugge, ging wonen in de stad San Lucar de Barrameda, er huwde met Dona Adriana Massue Blanco en dat Felix Bartolome van Postel Massue y Blanco hun zoon was. Opnieuw werden deze inlichtingen geleverd door bejaarde Spanjehandelaars. Joachim Joseph Dammerin zegde dat te we-ten van zijn vader, die goede relaties onderhield met de familie Bartolomé.

7. De getuigen bevestigden hun leeftijd: Pieter Lootin: 63 jaar, Antoon Blanckaert: 67 jaar, Joseph Beerblock: 83 jaar, Franciscus Keijnoghe: 78 jaar, Placide de Decker: 58 jaar, Emanuel Sigismund Baldebasques: 62 jaar, Jan Winckelman: 72 jaar, Jan Daghels: 63 jaar, Esteban Garcia y Otero: 67 jaar, Joachim Joseph Dammerin: 65 jaar, Lodewijk Bonthe: 85 jaar, Christiaan de Grave: 62 jaar). Ze verklaarden ook geen familie, vriend noch vijand te zijn van kapitein Felix Bartolomé van Postel.

8. Bij de achtste vraag werd nagegaan 'of alle genoemde families al van eertijds christen waren, zuiver waren van bloed, niet beplekt waren door ras en evenmin afstamden van joodse moren, of ze bekeerlingen of nieuwbekeerden waren van andere sekten, en of de getuigen iets wisten of gehoord hadden dat strijdig was met de afgelegde verklaringen'.

Alle getuigen bevestigden de zuivere afstamming en de christelijke pedigree. Als aanvullend bewijsmateriaal werd opnieuw verwezen naar de graven en memorietaferelen in de verschillende kerken in Brugge. Bovendien hadden verschillende familieleden opdrachten vervuld in dienst van de graven van Vlaanderen en de hertogen van Bourgondië.

Abt Joseph Beerblock wees op de goede diensten door Diego Bartholomé aan keizer Karel bewezen zoals men kon lezen op zijn grafzerk en op de banden met de familie De Baenst en andere vooraanstaande families uit onze gewesten. Bijzondere aandacht vroeg Beerblock voor het graf van Adriaan van Postel in de St.-Jacobskerk dat zich bevond voor een afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw (afb. 3). Adriaan van Postel was gehuwd met Jacoba, de dochter van zijn vriend Adriaan Bave, burgemeester van Brugge. Adriaan Bave lag er ook begraven, evenals zijn zoon Franciscus, deken van St.-Donaas.¹² Volgens abt Beerblock had de familie Bave verschillende jaargetijden gesticht in

12 Over Adriaan Bave, zie GAILLARD, J., *a.w.*, dl. 5, p. 281. Over Franciscus Bave, zie GAILLARD, J., *a.w.*, dl. 5, p. 282. Franciscus Bave werd decaan in 1541, hij stierf op 6 september 1555 en werd begraven bij de karmelieten, zie FOPPENS, J. F., *Compendium chronologicum nec non Praepositorum, Decanorum, et Canonicorum, etc. Ecclesiae Cathedralis S. Donatiani Brugensis*, Brugge, 1731, p. 86.

de St.-Jacobskerk en andere liefdadigheidswerken gesteld zoals men kon lezen in de registers van de kerk.

Esteban García y Otero, de negende getuige, verwees ook naar de verschillende graven en epitafen, en in het bijzonder naar het schilderij met Adrian van Postel en echtgenote in de St.-Jacobskerk, en naar het gedenkteken-Massue in de St.-Gilliskerk. Massue was meester geweest van het broederschap van het Allerheiligste Sacrament. Verder werd gewezen op het jaargetijdenregister van de St.-Jacobskerk, waarin de stichtingen stonden van Johannes Verpoort in 1493 en van Jan Bave, burgemeester van Brugge, in 1432. Ook Lambertus Bave had er een jaargetijde gesticht en kanunnik Franciscus Bave een bij de ongeschoeide karmelieten.

Abt Beerblock wees erop dat er nog veel meer bewijzen voorhanden waren die aantonden dat alle vermelde families goed rooms-katholiek waren.

9. De negende vraag peilde naar de adellijke afstamming. Waren alle voormelde families zeer oude families en van adellijke afstamming? Stamen zij af van stadsnotabelen en hadden ze zo het recht om openbaar en op hun graven *getimberde* wapens en helmtekens af te beelden?¹³ Het was inderdaad zo dat enkel edelen het recht hadden hun wapenschild met een helm te bekronen (zie verder). Pieter Lootin en Antoon Blanckaert bevestigden dat de vermelde families oude adellijke families waren, zoals men kon vaststellen op de graven en memorietafereelen. Zij verwezen naar het grafmonument van kapitein Diego Bartolomé, 'ridder met gulden sporen' in de St.-Andriesabdij en

13 *Timber*: ornamenten zoals helm, helmteken, kroon, lambrekijnen geplaatst boven het schild. Filips II bepaalde in zijn edict van 23 september 1595 dat enkel de adel *getimberde* wapens mag voeren. De helm heeft als helmteken (helmbekroning) gewoonlijk een meubel uit het schild. Dat is echter niet altijd de regel. Zie FOUREZ, L., *L'héraldique. Manuel d'initiation*, Luik, 1942, p. 174. FOUREZ, L., *Le droit héraldique dans les Pays-Bas Catholiques*, Brussel, 1932, pp. 156-163. ARENDT, L., & A. DERIDDER, *Législation Héraldique de la Belgique 1595-1895*, Brussel, 1896, pp. 139-142. DUERLOO, L., 'Privileges uitbeelden, de Zuidnederlandse wapenkoningen en wapenkunde in de eeuw der verlichting', in: *Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der letteren*, jrg. 53, nr. 135, pp. 188-195.

naar het graf van Juan Bartholomé, zijn zoon, in de dominicanenkerk in Brugge. Lodewijk Bonthe verwees ook naar het jaargetijde gesticht door de families Bartolomé en Van Postel bij de dominicanen. De familie Bartolomé behoorde overigens tot zeer oude adel afkomstig uit Florence met vele "illustere" leden, zoals Miguel Miguel Bartolomei, ridder van de orde van Malta in de jaren 1560.

Het uitvoerigst werd ingegaan op de oorsprong en het aanzien van de familie De Baenst. Oude registers van Brugge, Sluis en Gent lieten toe de oorsprong van deze familie minstens tot 1200 te laten opklimmen.¹⁴ De familie stond bekend om haar goede reputatie en hun telgen hadden hoge functies vervuld. Een aantal graven van die familie bleef bewaard en wees op een oude en adellijke afkomst, zoals in de St.-Margaretakapel in de Brugse Onze-Lieve-Vrouwekerk. Volgens Pieter Lootin stond daar, voor het altaar, een verheven tombe in zwart marmer opgesteld van ridder Antoon de Baenst, heer van Lembeke.¹⁵ Antoon Blanckaert situeerde deze graftombe correcter in de St.-Michielskerk in Gent en zegde dat Antoon de Baenst, heer van Zantvelde en gestorven in 1500, er begraven lag. Antoon de Baenst lag er samen met Catalina de Baenst, dochter van Jacob, schildknaap, en gehuwd met Wyt de Visch, ridder, gestorven in 1450. In de Brugse predikherenkerk lag het graf van Olivier de Baenst (zoon van Roeland, schildknaap), gestorven op 15 oktober 1509. Wel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Brugge bevonden zich verschillende memorietaferelen van de familie, met name een gedenkteken met de afbeelding van een man in harnas gekniel en biddend voor de Allerheiligste Maagd.¹⁶ In de St.-Janskerk in Sluis ten slotte was er het verheven graf van

- 14 Over de familie de Baenst, zie GAILLARD, J., *a.w.*, dl. 1, pp. 22 e.v. BUYLAERT, F., 'Sociale mobiliteit bij stedelijke elites in laatmiddeleeuws Vlaanderen. Een gevalstudie over de Vlaamse familie De Baenst', in: *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis*, 8 (2005), pp. 201-251. Een grondige studie over die familie en hun mecenaat laat op zich wachten.
- 15 Pierre Lootin vergist zich hier daar Antoon de Baenst begraven is in de St.-Margaretakapel in de St.-Michielskerk in Gent. Hij had waarschijnlijk in gedachte de verheven tombe van Jan de Baenst in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Brugge.
- 16 Het betreft het memorietafereel van Lodewijk de Baenst sr. (†1454) of dat van Lodewijk de Baenst jr. (†1496), zie VERMEERSCH, V., *Grafmonumenten te Brugge voor 1578*, Brugge, 1976, 3 dln., dl. 2, nr. 351 (pl. 166) en nr. 352 (pl. 168).

Jan de Baenst (zoon van Rijkaard de Baenst), gestorven op 31 maart 1403, en van Isabel Bave (dochter van Jan), gestorven op 12 april 1395. Dat graf werd volledig vernield bij de verovering van de stad door de Verenigde Provinciën.

Het graf van Adriaan van Postel in de St.-Jacobskerk in Brugge (begraven in 1563) bewees de oude adellijke afkomst van de familie. De getuige vervolgde dat de familie Van Postel afkomstig was uit Artesië en bekendstond als een zeer belangrijke adellijke familie, die adellijke huwelijken had aangegaan. Zo huwde Anna van Postel in 1420 met Claude de le Flye, schildknaap, familie van de gouverneurs van de versterkingen Cantigneu en Marchin. Ook de adellijke en christelijke staat van de familie Bave werd door vele graven en epitafen geattesteerd. Deze waren te vinden in de St.-Jacobskerk, in het karmelietenklooster, in de St.-Trudoabdij en in de abdij van St.-Andries.¹⁷ Dit gold evenzeer voor de families Massue en Verpoort, met getuigen in de kerk van de Eeckhoutabdij, in de kerk van het begijnhof de Wijngaard en in de St.-Gilliskerk. Van de familie Verpoort bestond daarenboven een oud graf in de St.-Sebastiaanskapel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Damme. Op alle aangehaalde graven en epitafen werden de wapens van deze families zowel gegraveerd als geschilderd aangetroffen met hun *timber* en blazoenering.

10. De tiende vraag betrof veroordelingen wegens ketterij of andere misdaden van voorouders of afstammelingen die een smet konden werpen op de naam en de reputatie van de families. Ook hier lieten de getuigen geen twijfel bestaan over de deellijke status van de families.

De lokale vaststelling der bewijzen

Eens de getuigenprocedure afgesloten, vereiste de gerechtelijke procedure een onderzoek van de materiële sporen en bronnen. Felix Bartolomé van Postel had dit overigens ook uitdrukkelijk gevraagd. Pedro de Aranda y Ayala en Ygnacio Alberto de Aranda

17 Over de familie Bave, zie GAILLARD, J., *a.w.*, dl. 5, pp. 275-296.

de oudere, beiden consuls van de Spaanse natie in Brugge, werden daarmee belast en bezochten daartoe een aantal kerkelijke instellingen.

Abdij van St.-Andries

Het bezoek aan de abdij vond plaats op 2 oktober 1696. Het kerkhof bevatte een galerij, aanleunend tegen de abdijskerk. Vooraan in de galerij, dicht bij de toegangspoort van de kerk en tussen de graven van de abten en notabelen, vonden de consuls een oude blauwstenen grafzerk met twee naast elkaar geplaatste wapenschilden. Het schild van de man was *getimberd* met een ster; het betrof de zerk van Jacobus Bartolomei en zijn echtgenote Maria de Baenst (zie afb. 1).¹⁸ In de kerk, aan de rechterzijde, troffen ze tegen de binnenmuur van de galerij het grafmonument aan van Matheus van Scatille en echtgenote Barbara Bave (zie afb. 2).¹⁹

18 Volgens de akte luidt het grafschrift 'D.O.M./HICI ACET NOBILIS AC GENEROSVS VIR DOMINVS JACOBVS BARTOLOMEI / FLORENTINVS QVONDAM INVICTISSIME IMPERATORIS CAROLI / QVINTI MILICIE STRENVVS PREFECTVS EIVSDEM QVE AVLICVS / ET A CONSILII BELLI OBIIT DIE XX MENSIS OCTOBRIS A° M.D.X.L. HVNC IUXTA IACET NOBILIS MATRONA MARIA DE BAENST N. D. IOANNIS FILIA: THORI ET THVMVLI CONSORS QVE / OBIIT X XBRIS ANNO MDXLII.' (Aan de allerhoogste en grootste God. Hier ligt de edele en vrijgeve man, heer Jacobus Bartolomei, eertijds Florentijn, van het onoverwinnelijke leger van keizer Karel V, energiek aanvoerder en hoveling van deze en lid van de raad van oorlog. Hij stierf op 20 oktober 1540. Naast hem ligt de edele dame Maria de Baenst, dochter van de edele heer Johannes: zijn deelgenote [een woordspeling op consors-sors: 'echtgenote', etymologisch 'lotgenote'] van bed en graf, die stierf op 10 december 1542.) Met het begrip 'vrijgeve man' wordt bedoeld: 'van oude en voorname afkomst' en bijgevolg vrijgevig, zie WILSON, J.C., *Painting in Bruges at the close of the Middle Ages: studies in society and visual culture*, Pennsylvania, 1998, pp. 61-62.

19 De zerk, in halfverheven beeldhouwwerk, werd onder de grond aangetroffen bij de heropbouw van de kerk van St.-Andries; ze is in gehavende staat en wordt bewaard op de afdeling stenen voorwerpen van het Gruuthusemuseum in Brugge, zie MERGHELYNCK, A., *Epitaphes nobles et patriciennes des églises de St.-André, St.-Michel, Oostcamp, Beernem & St.-Georges près de Bruges recueillies sur les lieux et dans les manuscrits*, Brugge, 1878, pp. 2-3, met opgave van het grafschrift. DE VALKENEEER, A., 'Inventaire des tombeaux et dalles à gisants en relief en Belgique, époque romane et gothique', in: *Koninklijke Commissie voor monumenten en Landschappen*, dl. XIV (1963), pp. 123-124, afb. 12. BRUGGE, Stedelijke Musea, inv. Nr. o.19.VI. Met dank aan S. Vandenberge voor de referentie.

Het grafschrift luidt volgens de tekening: HIER LIGGET MHER MATEUS VAN SCATILLE / RVDDER DIE STAERF INT IAAR ONS HEEREN 1415 DEN IEN DACH IN MEYE - HIER / LICHT VRAV BARBARA MHER MATEVS WIJF SHEER IAN BAVE DOCHTER / DIE STARF INT IAAR 1400. De wapenheraut Gaillard spreekt van 'Matheus van Stalhijlle', zie BETHUNE, *Epitaphes et Monuments des églises de la Flandre au XVIème siècle, d'après les manuscrits de Corneille Gaillard*, Brugge, 1897-1900, 1 vol,

St.-Jacobskerk

Op 3 oktober verplaatsten de consuls zich naar de St.-Jacobskerk. Daar troffen zij tegen de muur van de sacristie een oud schilderij aan met de afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw met het kind Jezus. Op de zijluiken stond een man, gehuld in een harnas, en aan de andere zijde een rijkelijk geklede vrouw, beiden geknield, met aan de bovenkant hun wapens. Het wapen van de man was *getimberd*. Onderaan het schilderij stond een opschrift dat verwees naar Adriaan van Postel en zijn echtgenote Jacoba Bave (zie afb. 3).²⁰ Op de grond, bij het epitaaf, troffen de onderzoekers een grafzerk aan van de familie Bave, bedekt met een koperen grafplaat met in het midden twee personen en aan de zijkanten de wapenschilden en een grafschrift dat erg afgesleten was (zie afb. 4).²¹ Eigenaardig genoeg werden in het document de twee lijkwadefiguren in renaissance-nissen met schelp afgebeeld in plaats van de typisch gotische nissen, en ontbreken de apostelafbeeldingen in de zijnissen en de andere typisch gotische versieringselementen zoals op de nu nog bestaande grafplaat te zien is.

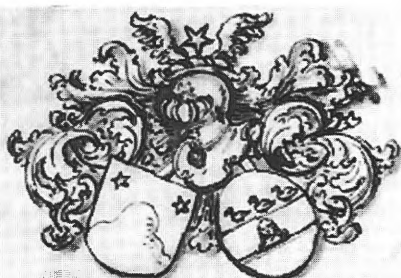
Kerk van het klooster van de ongeschoeide karmelieten

Op 4 oktober 1696 begaven de consuls zich naar de karmelietenkerk (vanaf 1634 in de Ezelstraat). Daar troffen zij in het midden van de kerk een grafzerk aan met koperen randlijsten en verder nog bedekt met twee koperen platen met op de ene plaat *getim-*

p. 315. BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 631: *Grafschriften der stad Brugge van de Cathedrale van St Donaes, nu vernietigt, van Onze Lieve Vrouw en St Jacobs benevens een extrait uijt den Planaris der selve kercke* (hs. Weemaer-Hellin uit de verzameling-Van Huere), pp. 457-458 geeft o.i. een juistere lezing: 'Hier leghet mer Matheeus van Scatille / rudder die staerf int 'jaer ons heeren M.C.C.C. en vichtiene den Eersten dagh in Meye. Hier leghet vrouwe Baerbele mer Matheeus wijf van Scatille, seer Jan Baves dochtere die staerf in 't jaer M.C.C.C.C.'. Verder zijn de wapens Scatille, Van der Beursee, Bave en Schinckelaers afgebeeld.

20 Het opschrift aan de benedenrand luidt: ETERNITATI SACRUM AC PIAE MEMORIAE N[OBILIS] ET AMPLIS/SIMI VIRI ADRIANI DE POSTEL ARTHESIA ORIUNDI /VITA DEFUNCTI 6 MARTII 1563 ET PIAE MATRO/NAE AC CHARISSIMAE CONJVGIS IACOBAE BAVE/ N[OBILIS] D[OMINI] ADRIANI FILIAE OBIIT 1569. /5 MARTII.' (Een schrijn voor de eeuwigheid en ter vrome herinnering aan de edele en hoogstaande heer Adriaan van Postel, afkomstig uit Artesië, die zijn leven voltooide op 6 maart 1563 en aan de vrome dame en allerliefste echtgenote Jacoba Bave, dochter van de edele heer Adrianus, die stierf in op 5 maart 1569.)

21 Over deze nog bestaande koperen grafplaat, zie VERMEERSCH, V., *a.w.*, dl.2, nr. 156 (pl. 6o).

D O M

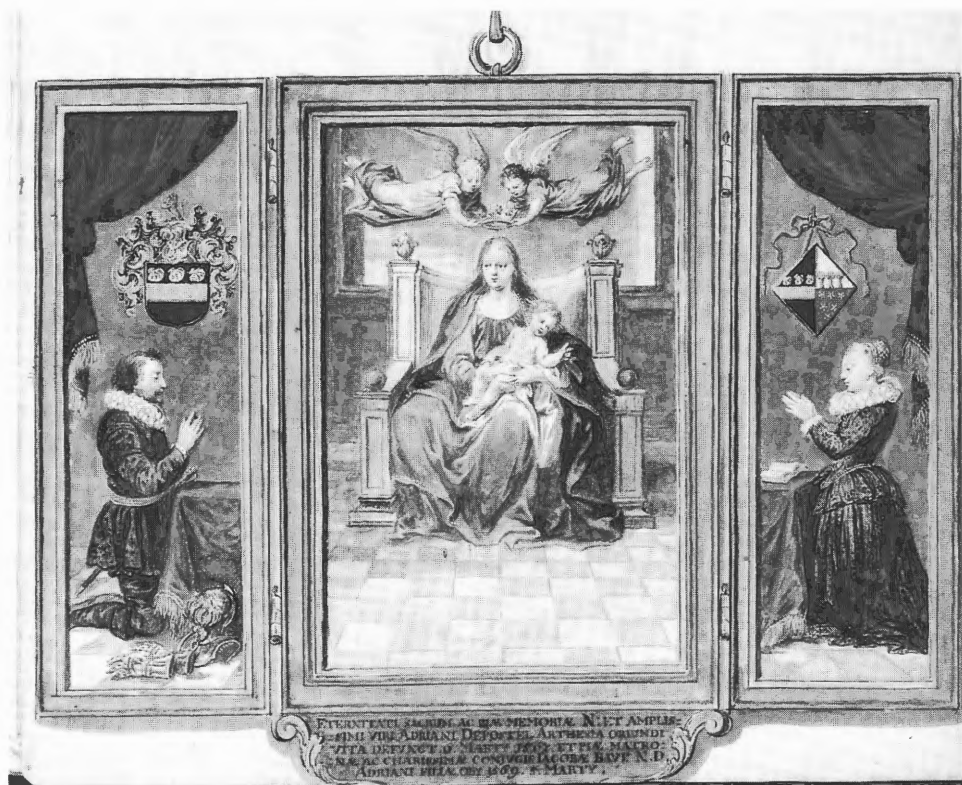
HIC IACET NOBILIS AC GENEOSVS VIX DOMINVS IACOBVS BARTOLOMEI
FLORENTINVS QVONDAM INVICTISSIMI IMPERATORIS CAROLI
QVINTI MILICIE STRENVVS PREFECTVS EIVSDEM QVE AVVICVS
ET A CONSILIIS BELLII OBVT DIE XX MENSIS OCTOBRIIS A. M.
D. XL.

HVIC IYXTA IACET NOBILIS MATRONA MARIA DE BAENST
VI. D IOANNIS FILII THORI ET TVMVLII CONSORS QVE
OBVT XXBRIS ANNO M D XLII.

1. Tekening van de grafzerk van Don Diego Bartolome (†1540) en vrouwe Maria de Baenst (†1542), eertijds in de abdij van St.-Andries.
BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

2. Tekening van het grafmonument van Matheus van Scatille (†1415) en echtgenote Barbara Bave (†1400), eertijds in de abdij van St.-Andries, nu in het Gruuthusemuseum in Brugge.
BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

3. Tekening van een verdwenen triptiek met op de zijluiken Adriaan van Postel (†1563) en Jacoba Bave (†1569), eertijds in de St.-Jacobskerk in Brugge. BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

4. Tekening van de koperen grafplaat van Jacob Bave (†1432) en Catharina Poltus (†1464) in de St.-Jacobskerk in Brugge.
BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

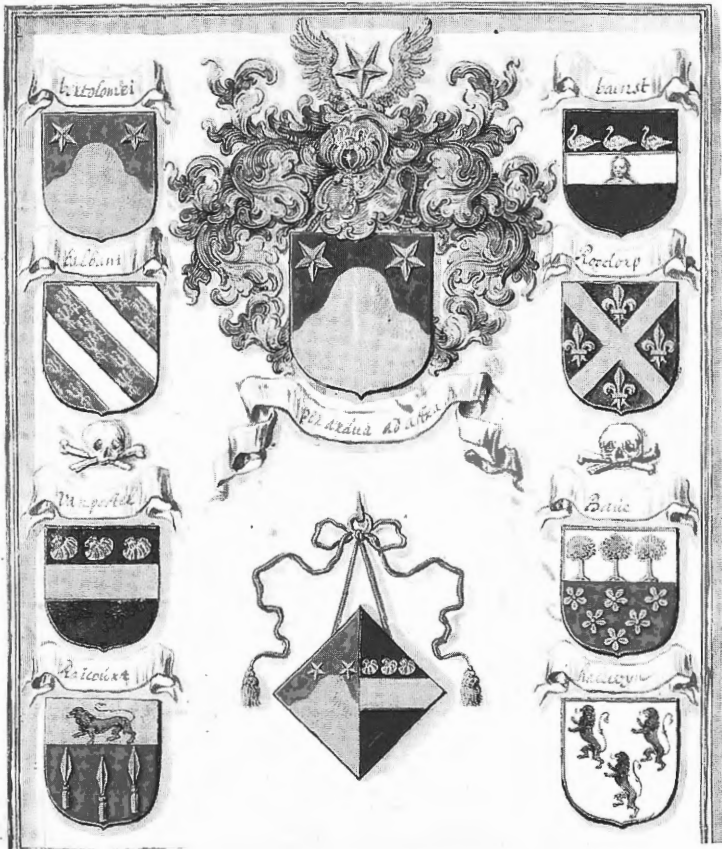
5. Tekening van een verdwenen triptiek met O.-L.-Vrouw en met de wapens Massue en Verpoort op de rand, eertijds in begijnhof de Wijngaard in Brugge.
BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

6. Tekening van het grafmonument van Jan de Baenst (†1486) en Margareta Fevers (†1497), eertijds in de O.-L.-Vrouwekerk in Brugge. BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Fonds F.V. Goethals, hs. 1210

HIC IACET M. D. IOANNIS BARTOLOMEI SCUTIFER IACOSI
 FILIVS QUI OBVT A. 1601. DIE 4 AVGVSTI.
 ET MOBILIS MATRONA FRANCISCA VAN POSTEL EIVS
 VXOR M. D. ADRIANI FILIA QVE OBVT ANNO 1597. DIE
 6 APRILIS.

7. Wapenbord met de kwartieren van adel van Bartolome, Baenst, Van Postel, Bave etc., eertijds in het dominicanenklooster in Brugge

berde wapens en op de andere een Latijns opschrift. De koperen lijsten en de twee ingelegde platen bleven bewaard en bevinden zich thans in de St.-Salvatorskerk.²² Op de tekening van de grafplaat werd het grafschrift niet in het Nederlands maar in het Latijn weergegeven om het begrijpelijk te maken voor de Spanjaarden. In de Latijnse tekst van de ingelegde plaat staan duidelijk fouten als men die vergelijkt met de nu nog bestaande plaat in de Sint-Salvatorskathedraal.

Eeckhoutabdij

De volgende dag bezochten de consuls de kerk van de Eeckhoutabdij. Naast het altaar van Onze-Lieve-Vrouw vonden ze een oude grafzerk in blauwsteen met wapens en een opschrift.²³ Het betrof de zerk van Yvan Massue en Anna Verpoort.

Begijnhofkerk

Dezelfde dag nog gingen ze naar de kerk van het begijnhof de Wijngaard, waar zij naast het altaar van Onze-Lieve-Vrouw een schilderij aantroffen met de afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw met de wapens van de eerder genoemde families De Massue en Verpoort (zie afb. 5).

Onze-Lieve-Vrouwekerk

Op 6 oktober verplaatsten de consuls zich naar de O.-L.-Vrouwekerk. Daar troffen ze voor het altaar van de H. Barbara in de zogenaamde De Baenst en De Febure (Fevers)-kapel een verheven graf aan, ongeveer drie voet hoog. Het graf in zwart marmer omvatte de liggende beelden van een man en een vrouw met bovenop het getimberde wapen De Baenst en voorzien van een Vlaams rand-

22 Over deze koperen grafplaat, zie VERMEERSCH, V., *a.w.*, dl. 3, nr. 521 (pl. 285).

23 Het grafschrift, volgens de akte oorspronkelijk in het Vlaams, werd in Spaanse vertaling weergegeven: D.O.M /SEPVLTVRA DEL SENOR ADRIAN HIYO DEL SENOR YVAN / MASSVE ESCVDERO Y DE LA SENORA ANA HIYA DEL SENOR IVAN VERPOORT ESCVDERO SV MVIER QVE AMBOS DORMIERON EN NVESTRO SENOR EN 9 DE OCTOBRE 1628. HAVIENDO / FVNDADO DOS MISSAS CADA ANO POR ALIVIO DE SVE ALMAS (Aan de allerhoogste en grootste God, graf van heer Adriaan, zoon van heer Yvan Massue, schildknaap, en van vrouwe Anna dochter van heer Ivan Verpoort, schildknaap, zijn echtgenote, die beiden ontsliepen in de Heer op 9 oktober 1628. Zij hebben gefundeerd jaarlijks twee missen voor de redding van hun ziel.' BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 564: *Pierres sépulcrales et épitaphes de l'abbaye d'Eechoutte*, 19de eeuw, vermeldt deze grafzerk niet.

schrift. De akte geeft een gekleurde tekening van de grafzerk weer (zie afb. 6).²⁴ De consuls verklaarden verder nog in die kapel, twee voeten meer naar achteren, een andere grafsteen gezien te hebben. Ook dit graf was verheven en verwerkt in de noordermuur. In de nisholte van de muur stond evenwel een grote kast met de ornamenten van de kapel, waardoor ze de inscripties van het graf niet konden lezen. Zij zagen nog een andere grafzerk in de vloer, aan de linkerkant van de eerste, maar die was zo afgesleten dat zij de opschriften niet konden lezen. Voorts kon het onderzoek van de andere memorietafel van de familie De Baenst niet plaatsvinden omdat de hele muur op de achterzijde bezet was met kasten voor de berging van de kerkgewaden van de kapelaans.

Kerk van het predikherenklooster

Op 8 oktober trokken de consuls naar het klooster van de dominicanen of predikheren, hun laatste bezoek.²⁵ Daar troffen zij, rechts van de ingang en naast de kapel van St.-Catharina, een blauwstenen zerk aan met *getimberde* wapens en op het middenveld het grafschrift van Johannes Bartolomé en zijn vrouw Francisca van Postel.²⁶ Tegen de muur van de kerk was dicht bij de zerk een oud wapenbord te zien. Daarvan werd een tekening opgenomen in de

24 Het grafschrift op deze zerk werd afgebeeld in Romeinse kapitalen en luidt als volgt: HIER LICHT DHEER IAN DE BAENST RVDDER HEERE VAN S. IORIS VAN BERHKEM SOTSCHOORE RAEDT EN CAMERLINK ONS GEDVCHTS HEERE PHILIPS EN CAERLE HERTOGEN VAN BOVRGONE GRAVEN VAN VLAENDEREN DIE STARF 1485, 18 MAERTE HIER LIGHT VRAV MARGRIETE FA COLLAERT FEVERS VRAV WAS ST IORIS GESELNEDE IAN DE BAENST DIE STARF 1492, 1 APRIL NA PASEN. Over dat nu verdwenen grafmonument, zie VERMEERSCH, V., *Grafmonumenten*, a.w., dl. 2, nr. 324 (pl. 152 en 153). Voor het grafschrift, zie GAILLIARD, J., *Inscriptions Funéraires et Monumentales de la Flandre Occidentale, Arrondissement de Bruges*, t. 2 (*Notre Dame*), Brugge, 1866, p. 329 en pl. XXXVII. MULLIE, R., *Monuments de Bruges*, Sint-Lamberts-Woluwe, 1960-1961, 4 dln, dl. 2, p. 79, geeft o.i. een nauwkeuriger weergave van het grafschrift waarvoor hij steunt op andere handschriftelijke bronnen. Zo leest men o.a. Beernem i.p.v. Berhkem en Soetschoore i.p.v. Sotschoore etc. Over Jan de Baenst, zie GAILLIARD, J., a.w., dl. 1, pp. 27-28.

25 Over dat klooster, zie DE PUE, P., *Geschiedenis van het oud-dominikaan klooster te Brugge (1233-1796)*, Oudenaarde, 1971.

26 Volgens de afbeelding luidt het nu verdwenen grafschrift: HIC IACET N. D. IOANNIS [sic] BARTOLOMEI SCVTIFER IACOBI / FILIVS QVI OBYT A. 1601. DIE 4 AVGVSTI / ET NOBILIS MATRONA FRANCISCA VAN POSTEL EIVS/ VXOR N. D. ADRIANI FILIA QVE OBYT ANNO 1597. DIE / 6 APRILIS. (Hier ligt de edele heer Johannes Bartolomei, schildknaap, zoon van Jacob, die stierf in het jaar 1601, de 4e dag van augustus, en van de edele vrouw Francisca van Postel, zijn echtgenote, de dochter van de edele heer Adriaan, die stierf in het jaar 1597, de 6e dag van april.) BRUGGE,

akte (afb. 7). Het wapenbord toonde de kwartieren Bartolomé gehuwd met Maria de Baenst; heraldisch rechts de wapens Bartolomé, Balbani, Van Postel, Raicourt en links Baenst, Roodorp, Bave, Halewyn. In het midden was het getimberde wapen Bartolomé, met een ster als helmteken en daaronder de leuze *per ardua ad astra* ('door inspanningen naar de sterren', een gezegde van Cicero). Daaronder hing aan linten, aan een haak, een vrouwelijk ruitschild dat gedeeld was: I, Bartolomé; II, Van Postel.

Onderzoek van uittreksels uit de parochieregisters

Een volgende onderzoeksfase begon op 10 oktober 1696 en betrof de voorgelegde uittreksels uit parochieregisters van de St.-Jacobskerk, de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de St.-Walburgakerk en de St.-Gilliskerk. Ze bevestigden de doop van Johannes Bartolomé (St.-Jacobskerk, 3 mei 1534),²⁷ de doop van Francisca van Postel (Onze-Lieve-Vrouwekerk, 2 januari 1551),²⁸ de doop van Jacob, zoon van Johannes Bartolomé (Onze-Lieve-Vrouwekerk, 15 januari 1588),²⁹ het huwelijk van Johannes Bartolomé met Francisca van Postel (St.-Walburgakerk, 11 augustus 1572),³⁰ het huwelijk van Adriaan Massue met Anna Verpoort (St.-Gilliskerk, 10 november 1593)³¹ en

Openbare Bibliotheek, ms. 636: *Grafschriften uit de Sint Walburgakerk, de kerk van Sint Anna ter Straete, de abdij van Sint Andries, de abdij van Hemelsdale, de abdij van Spermalie, het klooster van Sint Trudo... de kerk der Predikheren ...*, geeft een aanzienlijk aantal grafschriften uit het dominicanenklooster geeft, maar niet deze zerk.

- 27 Volgens de akte, uittreksel uit het doopregister van Martinus Nollet, pastoor van de St.-Jacobskerk (f° 3). Joannes van Praet en Maria van Aertrycke worden als peter en meter vermeld, waarmerking door Martinus de Raedt, pastoor van St.-Jacob.
- 28 *Idem*, f° 200, Melchior de Groote en Joanna Despaers zijn peter en meter.
- 29 Uittreksel uit het doopregister van Joris van den Berghe, pastor van de zilveren portie van de O.-L.-Vrouwekerk te Brugge; Jacob Nieuwenhove en Catarina van Ryne zijn peter en meter. Het uittreksel is geattesteerd door P.J. Ysenbaert, aartspriester van Brugge.
- 30 Uittreksel uit het huwelijksregister van Joannes Maere, pastoor van St.-Walburga; getuigen bij het huwelijk: Bernaert de Baenst et Johannes de Witte, waarmerking P. J. Ysenbaert; aartspriester van Brugge.
- 31 Uittreksel uit het huwelijksregister van de St.-Gilliskerk, opgenomen door Adriaan vander Haeghe, pastoor van St.-Gillis: 'Op 10 november 1593 werden in het echt verbonden Adriaan Massue met Anna Verpoort, beiden van onze [parochie] in de bakkerskapel'.

de doop van hun kind Laurentius Massue (St.-Gilliskerk, 29 december 1609).³²

Verder onderzoek in de kerkarchieven leverde informatie op over de stichting van jaargetijden, met daaraan verbonden de schenking van goederen. Zo was op 5 december 1432 door Jacob Bave een jaargetijde ingesteld in de St.-Jacobskerk. Het zes weken lang zingen van de tijden was gefundeerd op tien gemeten land in Zuienkerke en Meetkerke.³³ Hij stelde ook een armendis in met brood.³⁴ Lambert Bave had er zijn jaargetijde op 3 november en Johannes Verpoort vanaf het jaar 1493 op 9 mei.³⁵

Het fundatieboek van de predikheren vermeldde op het feest van de heilige Bartholomeus een jaargetijde voor de ziel van Johannes Bartolomé en Francisca van Postel voor een periode van twintig jaar.³⁶ De pastoor van Sint-Gillis getuigde dat hij in de archieven gelezen had dat Adriaan Massue omstreeks 1622 één van de dertien leden was van de broederschap van het Heilig Sacrament. Vanzelfsprekend werden in deze confrérie enkel eerbare en katholieke mannen met een goede reputatie aanvaard.

Legalisering en waarmerking van adel

De resultaten van het onderzoek - plaatsbezoek en tekstonderzoek - werden vertaald in het Spaans en uitvoerig gewaarmerkt. Het document werd voorzien van het zegel van de Kamer en Rechtbank van de Spaanse Natie en ondertekend door Don Pedro de Aranda y Ayala en, in opdracht van de consuls, door Don Ignacio Alberto de Aranda Swanenburgh, 1696. Beide handtekeningen werden gelegaliseerd door de notarissen van de Munt van Brugge³⁷ en nogmaals bekrachtigd door de Brugse Kamer van Negotie en

32 Uittreksel uit het doopregister (van Ferdinand vander Strate, pastoor van St.-Gillis). Peter was Laurentius, meter Maria, de echtgenote van Adriaan Godefroot; waarmerking door J. de Blessy, aartspriester van Brugge.

33 Uittreksel uit het register of de legger (*planaris*) van fundaties en jaargetijden van St.-Jacob, f°193. Item f°194 voor de armendis met brooduitdeling.

34 *Item*, f°175, 3 november jaargetijde voor Lambert Bave.

35 *Item*, f°79, jaargetijde voor Johannes Verpoort; pastoor Carolus Nollet bevestigt de concordantie met het origineel.

36 Uittreksel uit het boek van fundaties van de predikheren, met het attest van broeder Dominicus Pluviez, prior.

37 Notarissen Jacques Lois, Vincent vande Walle en Pieter Haghelijwite

van Commerce.³⁸ De waarmerking van de bewijzen van adel-
dom gebeurde door Joseph vanden Leene, heer van Lodelinsart
en Castillon, en door Louis van Ursel. Vanden Leene was eerste
wapenkoning, genaamd *Toison d'Or*, en Van Ursel wapenkoning
en wapenheraut van het graafschap Vlaanderen.³⁹ Beiden teken-
den en zegelden de akte in de heraldische kamer van het Paleis in
Brussel op 14 februari 1697. Hun handtekeningen werden op hun
beurt gewaarmerkt door Jean Pierre Christyn, secretaris van de
Raad van Brabant en onder diens handtekening werd het majes-
teitswapen van de Spaanse koningen aangebracht.⁴⁰ Drie notaris-
sen en openbare schrijvers van de stad Brussel waarmerkten op
hun beurt de handtekeningen en zegels van Joseph vanden Leene,
van Louis van Ursel en van Jean Pierre Christyn en dateerden 16
februari 1697.⁴¹ Daarmee werd de bewijsakte van adel van Felix
Bartolomé van Postel Massue y Blanco afgesloten.

BEWIJZEN VAN ADEL

Sinds het begin van de 16de eeuw hadden de wapenherauten een
belangrijk deel van hun middeleeuwse functies verloren. Ze kre-
gen andere bevoegdheden toegewezen. Als specialist in heraldisch
recht verleenden zij advies aan de regering en klaagden zij voor de
bevoegde rechtbanken aan wie zich ten onrechte adellijke titels of
wapens aanmatigde. Daarnaast oefenden zij een eigen heraldische
en genealogische activiteit uit waarbij aan particulieren adelsattes-
ten werden verleend. Zij bemiddelden tevens voor de toekenning

38 Voor de Kamer tekenen Jacques Balran, Gillis Vieusaert en J. Van der Gouve(?).

39 Over Joseph van den Leene (+1742), zie: *Biographie nationale*, dl. XI, kol. 626-627.
GOFFIN, R., 'Généalogie de la famille Van den Leene', in: *La noblesse belge, Annuaire
de 1946-1950*, 40 (1950), dl. 1, pp. 77-79. Lodewijk van Ursel (+1727), zoon van Jan van
Ursel, heer van Eeklo, werd wapenkoning-heraut van Vlaanderen per patentbrief van 21
juni 1687, zie STEIN D'ALTENSTEIN (Baron I. de), *Annuaire de la noblesse de Belgique*,
Brussel, 1869, p. 223. Over de functie van wapenheraut, zie STEIN D'ALTENSTEIN
(Baron I. de), 'Notice sur l'institution & l'office des hérauts d'armes aux Pays-Bas',
in: *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, II (1845), pp. 410-424.

40 Het betreft Jean-Pierre Christyn (1632-1717), ridder, heer van Schrieck en
Grootloo (1701), secretaris van de Raad van Brabant. Over Jean-Pierre Christyn,
zie DOUXCHAMPS, H. & J. LEFEVRE, 'La famille Christyn de Ribaucourt, dl. 2, Les
Christyn', in: *Recueil généalogique et héraldique*, speciaal nr. XXXVIII van *Le Parchemin*
(dec. 1988), pp. 199-219.

41 F. Musnier, J. L. Janssens en M. Van der Veken tekenden.

van allerhande adellijke gunsten. De registratie van adellijke patentbrieven maakte ook deel uit van hun opdracht. Het certificaat, waarin een heraut de stand, de afkomst of het wapen van een klant bevestigde, werd een van de voornaamste bronnen van inkomsten van de wapenofficieren.⁴² Wapenherauten lieten zich dan ook vaak tegen grof geld verleiden tot het opstellen van valse attesten. De uitgifte van adelscertificaten en het verstrekken van adviezen waren niet het monopolie van één instantie, maar gebeurde ook door onder meer ridderschappen, schepenbanken, advocaten, notarissen, en hoge edelen. De wapenkoningen hadden echter door hun statuut van vorstelijke gemachtigde en hun omvangrijke kennis en documentatie veruit het grootste aandeel in deze markt.⁴³ Voor wie emigreerde en zich niet op een patentbrief kon beroepen, was het adelscertificaat doorgaans het enige document dat de inlijving in de adelstand van het nieuwe thuisland kon garanderen.⁴⁴ Op een verklaring bestemd voor het buitenland liet de wapenkoning zijn functie bevestigen door een Brusselse stadssecretaris en, zo mogelijk, door de gezant van het land van bestemming.⁴⁵ In een decreet van Filips IV van 17 september 1641, waarin verwezen werd naar de misbruiken van oneerlijke herauten, werd echter vermeld dat het niet tot de bevoegdheid behoorde van de wapenkoningen om certificaten van adel af te leveren. Dat werd opnieuw bevestigd door een plakkaat van 1652, dat bevestigde dat die attesten geen waarde hadden, en door een sententie van de Private Raad op 14 september 1643.⁴⁶ Dat nam niet weg dat de herauten tot in 1794 attesten van adel bleven afleveren, door hen getekend en verzegeld. Ze lieten er zich flink voor betalen maar deze documenten waren juridisch waardeloos.⁴⁷

42 DUERLOO, L., "Le blason ... une science fort profonde". A survey of written heraldic source material in the Southern Netherlands (1560-1795), in: *Bronnen voor de heraldiek in West-Europa*, Brussel 1985, pp. 54-63.

43 DUERLOO, L., *Privileges uitbeelden*, p. 86. DANSAERT, G., *Preuves, titres et documents*, Brussel 1925, pp. 60-76.

44 DUERLOO, L., *Privileges uitbeelden*, p. 85. STOLS, E., 'De Spaanse Brabanders of de handelsbetrekkingen der zuidelijke Nederlanden met de Iberische wereld 1598-1642', in: *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der letteren*, jrg. 1971, nr. 70, 2dl., dl. 1, pp. 399-402.

45 DUERLOO, L., *Privileges uitbeelden*, p. 88.

46 FOUREZ, L., *Le droit*, p. 307. STEIND'ALTENSTEIN (Bon l. de), *Notice*, p. 417.

47 ARENDT, L., & A. DE RIDDER, *Legislation Héraldique de la Belgique, 1595 - 1895. Jurisprudence du Conseil Héraldique, 1844 - 1895*, Brussel, 1896, p. 158.

Vanaf 1628 werd het college dat de wapenkoning-herauten van de Zuidelijke Nederlanden verenigde de Heraldische Kamer genoemd. De hoogste officier, de eerste wapenkoning, ook *Toison d'Or* genoemd, is in het besproken document Joseph vanden Lee-
ne (1680-1742), heer van Lodelinsart en Castillon. Daarnaast werden nog acht koningen en wapenherauten genoemd naar de naam van een provincie. Voor het graafschap Vlaanderen was dat in de besproken periode Lodewijk van Ursel (1687-1727).⁴⁸ Het hier besproken bewijs van adel is vrij uitzonderlijk aangezien Felix Bartolomé van Postel zich met zijn verzoek wendt tot de consuls van de Spaanse Natie in Brugge, die vervolgens de procedure uitstippelen en het einddocument opstellen.

Felix Bartolomé van Postel had ongetwijfeld kennis van het edict en de plakaten aangaande deze materie. Daar was in de eerste plaats het edict van koning Filips II van Spanje van 23 september 1595, waarin werd bepaald wie zich op de kwalificatie *Schiltknaepe, Ioncker oft Edelman* kon beroepen. Het betrof met name *de ghene die syn ghecommen van ouden Edelen stamme van bloede ende huysen oft dat sy, oft hun vaderlicke voorsaeten uyt de rechte mannelicke linie by onse voorschreven voorouders oft ons syn vereert gheweest metten graet van Edeldom, by opene brieven van nobilitatie expresselyck daerop verleent ende ghe-expedieert: oft ymmers dat sulcke onse ondersaeten hebben gheleeft, oft openbaerlyck ende notoirlyck hen ghedraghen als Edel-lieden...* Het werd anderen verboden *int openbaer oft secret draghen ghetimbreerde wapen in hun cachetten, zeghels, tapisseryen, Schilderyen oft ander dynghen...*⁴⁹ De vragenlijst van Felix Bartolomé van Postel was zo opgesteld dat de bevestigende antwoorden volledig overeenstemden met de vermelde definitie.

Mochten wapenherauten geen adelsattesten afleveren, toch bleven ze hun rol spelen. Een sententie van de Private Raad van 14 september 1643 gaf aan dat de wapenherauten enkel advies mocht-

48 DUERLOO, L., 'Qui était qui à la Chambre Héraldique au XVIIIe siècle?', in: *Le Parchemin*, nr. 256 (1988), p. 218. DUERLOO, L., *Privileges uitbeelden*, p. 234.

49 *Placcaert-Boeck inhoudende diverse ordonnantien, edicten ende placcaerten vande Konincklijcken Maiesteyten ende Haere Deurluchtighe hoogheden Graven van Vlaendren*, Antwerpen, 1762, dl. II, p. 656 e.v.

ten geven wanneer hun daar om verzocht werd. Dit kon gebeuren in het kader van een proces voor een Provinciale Raad of ander koninklijke instanties, of op vraag van de Private Raad, wanneer de partijen zich daar begaven om bevestigingsbrieven of adelscertificaten en andere titels te verkrijgen.⁵⁰ Daaruit kan men afleiden dat men zich tot de officiële instanties, waaronder de Private Raad, moest wenden om een geldig adelscertificaat te verkrijgen. Kapitein Felix Bartolomé van Postel wendde zich daarentegen in eerste instantie tot de consuls van de Spaanse natie in Brugge. Hij liet het document waarmerken door lokale instanties en door de wapenherauten en ten slotte door de eerste wapenkoning *Toison d'Or*. Met de uiteindelijke waarmerking door Pierre Christyn, secretaris bij de soevereine Raad van Brabant, en met het aanbrengen van het majesteitswapen van de Spaanse koning werd ten slotte aan de bij decreten en sententie gestelde eisen voldaan. Als vreemdeling werd zijn adellijke afkomst misschien in Spanje betwijfeld. Wilde hij met de hogere Spaanse adellijke kringen omgaan, dan mocht geen twijfel bestaan over zijn adellijke afkomst. Huwelijksplannen met een Spaans meisje van adel of promotie tot hogere functies in het Spaanse leger konden daarbij gebaat zijn. Dit zijn echter slechts denksporen. Met het bewijs van adel was de eerste stap gezet, maar over de verdere stappen om zijn adelstand in Spanje te laten erkennen is niets bekend. Het blijft ook een raadsel hoe dit document, dat oorspronkelijk voor Spanje bestemd was, in handen kwam van de verzamelaar Félix-Victor Goethals (1799-1872) en vervolgens in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Opmerkelijk is dat in de besproken akte van adel bijzonder beklemtoond wordt dat voor de bewijsvoering nauwgezet de juridische procedure gevolgd werd. Ook het verhoor en de notulering van de getuigenissen gebeurden zoals voor de rechtbank. Met het edict van Filips II van 1595 werd gevraagd nauwlettend toe te kijken dat de adellijke staat niet geïsurpeerd werd en vervolging in te stellen bij misbruik.⁵¹ Blijkbaar had het edict niet veel effect daar de aartshertogen Albrecht en Isabella bij edict van 1616 en ook met de

50 *Placcaert-Boeck*, dl. IV, p. 1388.

51 FOUREZ, L., *Le droit*, pp. 89-92

ordonnanties, sententies, decreten en brieven van 1637, 1643, 1652, 1658, 1664 en 1669 die bepalingen herhaalden en aanvulden.⁵²

De Spaanse consuls wensten dus juridisch zeer secuur te werk te gaan. De keuze van te dagvaarden getuigen werd bepaald door het verzoek zelf: burgers, geestelijken en edellieden. De eerste getuige, Pieter (jr.) Lootin was niet enkel een aanzienlijke Brugse edelman, maar tevens een genealoog. De familie Lootin had een uitzonderlijke genealogische verzameling samengesteld.⁵³ Joseph Beerblock, Placide de Decker, Jan Deghels en Lodewijk Bonthe konden als geestelijken niet enkel getuigen van de bestaande grafmonumenten in hun bedehuizen en van de vrijgevigheid van de families, maar ook van hun rooms-katholieke gezindte en hun zuiverheid van ketterij. Ook kooplieden werden als getuige opgeroepen, met onder meer vertegenwoordigers van de Kamer van Koophandel en mensen met consulaire functies die buitenlandse verblijven konden bevestigen. Ten slotte getuigden een aantal edellieden, waarvan enkelen met een krijgsverleden. De keuze van de getuigen werd door de consuls dus goed afgewogen. Anderzijds laten de gelijklopende getuigenissen toe te vermoeden dat er voorafgaand overleg werd gepleegd. Pieter van de Velde heeft zijn opdracht ter harte genomen en liet niets aan het toeval over om zijn onderneming met succes te volbrengen. Wellicht had hij voorafgaand contact met de getuigen. Felix Bartolomé van Postel zal hem daarvoor waarschijnlijk wel ruim hebben vergoed. De legalisering door de wapenkoningen moest ten slotte alle twijfels over een eventuele niet-adellijke afkomst wegnemen. Jean Pierre Christyn tekende als secretaris van de Raad van Brabant. Vervolgens ging de akte waarschijnlijk richting *Consejo Supremo de Flandes* in Spanje, de *Hoge Raad voor de Nederlanden* die zaken over de Nederlanden behartigde.⁵⁴

52 FOUREZ, L., *Le droit*, pp. 339–364. *Placcaert-Boeck*, dl. IV, pp. 1392, 1393, 1396, 1398, 1399, 1404 & 1405

53 VAN DE PUTTE, F., *a.w.*, pp. 175–181. Over grafschriftenverzamelingen in Brugge, zie VANDAMME, L., 'Een passie voor funerair erfgoed: verzamelaars van grafschriften in Brugge (16de–18de eeuw)' in: D'HONDT, J., L. VANDAMME, & I. VERREPT, *Grafstenen op papier, Grafschriftenverzamelingen in Brugse archieven en bibliotheken*, Brugge, 2003, pp. 46–57.

54 Met dank aan prof. dr. W. Thomas voor deze informatie.

Ondanks hun Spaanse wortels en het vasthouden aan hun taal en afkomst slaagden Spaanse families er in zich te integreren in hun nieuwe moederland. Dit geldt duidelijk voor de vreemde families die in dit adelsonderzoek voor het voetlicht komen. Ze huwen binnen Vlaamse families, worden lid van lokale broederschap-pen, en stichten fundaties en laten zich bijzetten in de plaatselijke kerken.⁵⁵ Ook blijkt duidelijk de belangstelling die ze vertonen voor hun afstamming, hun adellijke afkomst, de zuiverheid van het bloed (joods noch moors) en de getrouwheid aan het katho- liek geloof (geen ketterse aanhang).⁵⁶ Het is wel vreemd dat in de belangrijke grafschriftenverzamelingen geen spoor werd aange- troffen van de grafmonumenten van de families Bartolomé, Van Postel en Massue.⁵⁷ Ook bleef geen van hun graven bewaard, waar dit wel het geval was voor de families Bave, Scatille en De Baenst. Dat kan een aanwijzing zijn dat grafschriftenverzamelingen vaak selectief werden samengesteld en dat, wanneer een familie was uitgestorven of de stad had verlaten, haar graven vrij snel daarna opgeruimd werden om plaats te maken voor nieuwe graven en nieuwe inkomsten.

DE TWEE TRIPTIEKEN

De families Van Postel en Massue schonken volgens onze bron triptieken, respectievelijk aan de St.-Jacobskerk en aan de begijn- hofkerk de Wijngaard. Ingekleurde tekeningen van beide schilde- rijen werden in het adelsdocument ingelast. Ze vormen vandaag onze enige bron om kennis te maken met deze kunstwerken, die intussen verloren zijn gegaan.

55 Zie in dit verband PHILLIPS, W.D. Jr., 'Local Integration And Long-Distance Ties: The Castilian Community In Sixteenth-Century Bruges', in: *The Sixteenth Century Journal*, XVII (1986), pp. 33-50.

56 Over zuiverheid van bloed, zie o.a. FRIEDMAN, J., 'Jewish Conversion, the Spanish Pure Blood Laws and Reformation: A Revisionist View of Racial and Religious Antisemitism', in: *The Sixteenth Century Journal*, XVIII (1987), pp. 3-29.

57 Zoals BRUGGE, Openbare Bibliotheek, ms. 636 (handschrift De Molo).

De Van Postel-triptiek (St.-Jacobskerk, Brugge)

De triptiek met Onze-Lieve-Vrouw met kind en met de schenkers Adriaan van Postel en Jacoba Bave op de zijluiken, is zeer verfijnd van uitvoering (afb. 3). De maagd Maria, in een rood gewaad en met blauwe falie, met het naakte Jezuskind in doek op haar schoot, zit op een bank met halfronde ruggensteun in een kamer met tegelvloer. De Maagd kijkt naar de man terwijl het Jezuskind naar de vrouw staart. Op de achtergrond is de muur doorbroken en vertoont een wolkenhemel en twee engelen die een kroon vasthouden. Het betreft het klassieke thema van Onze-Lieve-Vrouw als moeder van Christus en koningin van de hemel. In funerair verband is Onze-Lieve-Vrouw, als belichaming van die twee eigenschappen, de voorspreekster bij uitstek voor de overledenen. Kenmerkend is dat beide overledenen op de zijluiken in profiel zijn voorgesteld. Adriaan van Postel knielt neer op een bidbank. Hij draagt een zwart satijnen wambuis, een kniebroek en lederen rijlaarzen. Hij draagt een zwaard, en een pronkhelm met pluimbos en handschoenen liggen naast hem. Ze wijzen op zijn adellijke staat. Om zijn hals zits een brede gepijpte kraag, ook molensteenkraag genoemd. De achtergrond bestaat uit opzij gebonden gordijnen en het *getimberde* wapenschild van de overledene.

Zijn echtgenote knielt eveneens op een bidbank, waarop een opengeslagen gebedenboek rust. Ook daar is gordijnbehang en een ruitvormig gedeeld wapenschild: I, Van Postel; II, Bave. Jacoba draagt een nauwsluitend zwart satijnen lijfje dat versierd is met goudpassement en een satijnen rok met een heupworst zodat de rok breed en klokvormig uitvalt. De hals zit gevat in een brede gepijpte kraag. Het haar is gevat in een netje van gouddraad; op haar voorhoofd pronkt een parel aan een gouden hanger en aan elke oorbel hangt ook een parel.

De kleine gepijpte kraag komt vanaf de jaren vijftig van de zestiende eeuw op in Brugge. Hij is te zien op portretten door Pieter Pourbus zoals de leden van de confrérie van het H. Bloed (1556) en de Van Belle-triptiek (1556).⁵⁸ De brede gepijpte kraag, ook molen-

58 HUVENNE, P., *Pieter Pourbus, Meester Schilder, 1524 - 1584*, (tentoonstellingscatalogus), Brugge, 1984, pp. 146-147 en 154-155.

steenkraag genoemd, komt in Brugge pas vanaf het laatste kwart van de 16e eeuw voor. Een molensteenkraag is onder meer te zien op het portret van Olivier van Nieulant (1573) door Pieter Pourbus.⁵⁹ Adriaan van Postel stierf in 1563, Jacoba Bave in 1569. Is dit misschien een vroege afbeelding van de brede gepijpte kraag?

Het middenpaneel doet ouderwets aan voor de periode van hun overlijden en lijkt op stijlgronden ouder te zijn dan de zijluiken. Gewoonlijk treft men meer gekunstelde Onze-Lieve-Vrouw met kindafbeeldingen aan rond de jaren 1563-1569. De weergave van de overledenen in profiel wijkt af van de toen gebruikelijke driekwartafbeeldingen van de schenkers. Eveneens opmerkelijk is het ontbreken van hun patroonheiligen. Naar de maker van het schilderij kunnen we slechts gissen. Het middenpaneel lijkt het werk van een Brugse schilder uit de kring van Ambrosius Benson (actief in Brugge, 1518-1550) of van Simon Bening (1483/84-1561).⁶⁰ De Onze-Lieve-Vrouwefiguur van de Van Postel-triptiek vertoont veel gemeenschappelijke kenmerken met de Onze-Lieve-Vrouw op de triptiek met de Zeven Vreugden van Maria, een schilderij uit de kring van Simon Bening die ca. 1515-1519 wordt gedateerd wordt.⁶¹ Ook daar houden engelen een kroon boven het hoofd van Maria.

De hoge artistieke kwaliteit van de zijluiken met de schenkers doet dan weer denken aan het werk van Pieter Pourbus (1524-1584). Overledenen op een bidbank komen vaak voor in zijn schilderwerk, maar de overledenen worden bij Pourbus nooit in profiel voorgesteld. Wij denken voor de zijluiken dan ook eerder aan een uitvoering door een hoogstaand Brugs schilder als Pieter I Claeissens (1499/1500-1576). Zijn gehele oeuvre blijft tamelijk duister. Dirk Devos geeft aan hoe Pieter I Claeissens en zijn zonen Pieter en Antoon voortbouwden op de lokale traditie met onder meer Benson en Ysenbrant, maar dan in een modernere, aan Pieter Pourbus aangepaste stijl. Op deze manier monopoliseerde de schildersfamilie Claeissens de officiële religieuze en profane schilderkunst in Brugge gedurende de hele 16de eeuw en het begin van

59 HUVENNE, P., *Pieter Pourbus*, p. 241.

60 MARTENS, M.P.J. (o.l.v.), *Brugge en de Renaissance*, pp. 158-161 & 162-172

61 MAERTENS, M.P.J., *Brugge en de Renaissance*, p. 163, afb. 69.

de 17de eeuw.⁶² Zo schilderde Pieter I Claeissens omstreeks 1567 een triptiek voor Francisco de Salamanca en Josina Pardo bestemd voor de Piëtakapel in de kerk van het Brugse augustijnklooster.⁶³ De hemel vertoont ook (onweers)wolken en de overledenen knielen op bidbanken en werden zeer zorgvuldig geportretteerd. De zijluiken van een drie- of veelluik, afkomstig van de Duinenabdij, met abt Antonius Wydoot op het rechterluik, wordt eveneens aan die meester toegeschreven en vertoont dezelfde zorgvuldige afwerking.⁶⁴ De gesloten luiken vertonen een grisaille van de 'Lactatie van de H. Bernardus', waarbij de H. Bernardus in profiel wordt voorgesteld. Hoger gaven we aan dat de overledenen van de Van Postel-triptiek eveneens op deze manier zijn voorgesteld. De luiken van het veelluik uit de Duinenabdij worden vóór 1564 gedateerd, misschien zelfs omstreeks 1557–1558.⁶⁵ Het is onze overtuiging dat de Van Postel-luiken nog tijdens het laatste kwart van de 16de eeuw werden geschilderd, na de dood van de overledenen. Dit verklaart de brede molensteenkraag. Dirk Devos sluit zelfs een datering van de zijluiken tijdens het eerste decennium van de 17de eeuw niet uit.⁶⁶ Het centrale paneel daarentegen kunnen we bezwaarlijk zien als werk zijn van Pieter I Claeissens. Waarschijnlijk dient het omstreeks 1519 en in de omgeving van Simon Bening / Benson te worden gesitueerd.

De Massue-triptiek (begijnhof de Wijngaard, Brugge)

De Wijngaardtriptiek stelde de *Virgo Lactans* (Voedende Maagd) voor (afb. 5). Onderaan staan zes wapenschilden, met in het midden het *getimberde* wapen 'Massue' en links het wapen 'Verpoort'. Deze beide wapens zijn aan elke zijde omgeven door twee cijfers

62 DE VOS, D., *Stedelijke Musea. Catalogus schilderijen 15de en 16de eeuw*, Brugge, 1979, p. 99. Over die schildersfamilie, zie WEALE, W.H.J., 'Peintres brugeois, les Claeissins (1500 – 1656)', in: *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 61 (1911), pp. 26–76. THIEME-BECKER, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, Leipzig, 1912, pp. 32–33. MARTENS, M.P.J., *Brugge en de Renaissance*, pp. 216–228.

63 DE VOS, D., *Stedelijke Musea*, pp. 99–100 met afb.

64 DE VOS, D., *Stedelijke Musea*, pp. 101–102 met afb.

65 DE VOS, D., *Stedelijke Musea*, p. 102. JANSSENS DE BISTHOVEN, A., 'De luiken van het altaarstuk met Antoon Wydoot, uit de Duinenabdij', in: *Handelingen van het Genootschap voor geschiedenis te Brugge*, 108 (1971), pp. 230–237.

66 Brief van Dirk De Vos, 1 augustus 2005.

die het jaartal 1617 vormen. Heraldisch rechts van de centrale schilden zijn de wapens 'Massue' en 'De Witte' en links 'Verpoort' en 'Van Nieuwenhove' aangebracht.

De voorstelling zelf loopt over de drie panelen, in een interieur met ramen. Op het middenpaneel zit Onze-Lieve-Vrouw op een bank en ze geeft de borst aan het Jezuskind. Met haar rechterarm ondersteunt ze het Kind dat, liggend op een doek, op haar schoot rust. Naast haar staat een vaas met irissen en akeleien. De iris is vaak afgebeeld als bloem van Maria in plaats van de lelie. De lelie, vaak afgebeeld bij boodschapstaferelen, zou wijzen naar Maria's maagdelijkheid en onbevleete ontvangenis, terwijl de iris, de uitdrukking zou zijn van smart in verband met Christus' dood. De iris wordt ook in verband gebracht met de vergeving van de zonden.⁶⁷

De Voedende Maagd uit de Wijngaard vertoont gelijkenissen met een Voedende Maagd uit het Museum voor Schone Kunsten in Brussel, naar Rogier van der Weyden/Meester van de Ursula-liggende.⁶⁸ De Voedende Maagd uit de Wijngaard gaat terug op een prototype van Rogier van der Weyden, met name de H. Lucas die het portret tekent van de voedende Onze-Lieve-Vrouw (Boston, Museum of Fine Arts; een latere kopie bevindt zich in het Groeningemuseum in Brugge).⁶⁹ Van dit prototype werd een variant op halve lengte afgeleid, met een kleine wijziging in uitzicht en houding van de hemelse figuren. Die typologische variant zou eventueel door Van der Weyden zelf zijn uitgewerkt of door een van zijn Brugse navolgers.⁷⁰ Deze variant was bijzonder succes-

67 EISLER, C., *The Thyssen-Bornemisza collection. Early Netherlandish painting*, Londen, 1989, pp.112–113, verwijzend naar LANGEMEYER, G., & H.-A. PETERS, *Stilleben in Europa*, Münster, 1979, p. 220. SACHS, H., *Christliche Ikonographie in Stichworten*, München, 1998, p. 70. De iris werd echter soms als lelie beschouwd en ter vervanging daarvan gebruikt: DE VOS, D., *Rogier van der Weyden*, p. 318. HALL, J., *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*, London, 1991 (reprint), p. 162.

68 STROO, C., & SYFER-D'OLNE, P., *The Flemish Primitives: Catalogue of Early Netherlandish Painting in the Royal Museums of Fine Arts of Belgium, vol.1, The Master of Flémalle and Rogier van der Weyden Groups*, Brussel, 1996, p. 164.

69 DEVOS, D., *Rogier van der Weyden: het volledige oeuvre*, Antwerpen, 1999, pp. 317–320. EISLER, C., *The Thyssen-Bornemisza collection*, pp.106–114. DEVOS, D., *Hans Memling: het volledige oeuvre*, Antwerpen, 1994, pp. 263–264.

70 DE VOS, D., 'De Madonna- en Kindtypologie bij Rogier van der Weyden en enkele minder gekende Flemalleske voorlopers', in: *Jahrbuch der Berliner Museen*, 1971, pp. 127–131, afb. 59–65. STROO, C., & P. SYFER-D'OLNE, *The Flemish Primitives*, p. 169.

vol, met onder meer het net eerder vermelde Brusselse exemplaar en verder exemplaren in Cambridge (Massachusetts, Fogg Art Museum, Josse van der Burch-diptiek), Kassel, Valladolid, Barcelona en andere plaatsen.⁷¹ Waarschijnlijk zijn ze alle naar hetzelfde ontwerp gemaakt.

De exemplaren in Brussel en Cambridge hebben banden met Brugge en omgeving; men neemt zelfs aan dat de vijf exemplaren hun oorsprong vonden in een Brugs atelier.⁷² De schilder staat stilistisch dicht bij Van der Weyden, met invloed van de Meester van de Ursulalegende. De Brusselse Voedende Maagd vertoont op het glas van het raam het wapenschild van Martin Reynhout.⁷³ Reynhout was een apotheker in Brugge en, samen met zijn eerste vrouw Barbara van Rockaringen (†1494), stichter en begunstiger van het karmelietessenklooster Sion in Brugge. Het thema van de Voedende Maagd was in Brugge bekend.

De zijluiken van de Wijngaardtriptiek vertonen geen portretten van overledenen. Er wordt een Vlaams interieur in perspectief afgebeeld, met een raam en een appel op het kozijn, een houten beschoot en een gotische credens bezet met vaatwerk, en weer een appel. De appel verwijst hier waarschijnlijk naar de paradijsvrucht en de verlossing.⁷⁴ De credens op het linkerluik is slechts gedeeltelijk weergegeven. Het zijluik rechts roept in zekere mate het interieur op van Memlings diptiek van Onze-Lieve-Vrouw met Maarten van Nieuwenhove (1487). De wapenschilden 'Verpoort' en 'Van Nieuwenhove' op de rand van het middenpaneel tonen trouwens aan dat beide families verwant waren.

De Brugse schilder van de Massue-triptiek is waarschijnlijk te zoeken in de omgeving van de Meester van de Ursulalegende (Pie-

71 EISLER, C.T., *New England Museums* (Reeks: Corpus van de Vlaamse Primitieven), Brussel 1961, pp. 13–27. STROO, C., & P. SYFER-D'OLNE, *The Flemish Primitives*, pp. 168–169.

72 STROO, C., & P. SYFER-D'OLNE, *The Flemish Primitives*, p. 169.

73 VANDENBERGEN-PANTENS, CH., 'L' h eraldique au service de l' étude d' un tableau des Musées Royaux', in: *Bulletin van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België*, XV (1966), pp. 243–246

74 De appel bij Maria zinspeelt op haar taak als medeverlosseres; bij Christus, de nieuwe Adam, is de symboliek identiek.

ter Casenbroot?).⁷⁵ Adriaan Massue en Anna Verpoort stierven in 1628. Hun triptiek is duidelijk ouder en kan wellicht omstreeks 1490 worden gedateerd. De afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw in een woonkamer wijst op een aanvankelijke bestemming voor persoonlijke devotie.⁷⁶ Het ontbreken van biddende schenkers staat het gebruik als een huiselijk devotieschilderij niet in de weg. Bij het overlijden van het echtpaar werd het devotiestuk misschien aan de Wijngaard geschonken ter herinnering aan een schenking of een fundatie en werden toen de wapenschilden van het echtpaar en het jaartal 1617 (van de fundatie?) erop aangebracht. Het schilderij bevond zich waarschijnlijk reeds langer in familiaal bezit. Don Lorenzo was hun enig kind, wat een schenking aan het begijnhof kan uitleggen. Een andere mogelijkheid is dat het schilderij pas later ontstaan is, als kopie naar een ouder voorbeeld, gecombineerd met invloeden van Memling (Van Nieuwenhovetriptiek).⁷⁷ De stijl van de aquarel is echter niet nauwkeurig genoeg om daar uitsluitsel over te geven. Onze voorkeur gaat evenwel uit naar oud bezit, daar het Concilie van Trente een nieuwe stijlrichting en iconografie in de religieuze kunst initieerde.

75 Over deze schilder, zie *Anonieme Vlaamse primitieven. Zuidnederlandse meesters met noodnamen van de 15de en het begin van de 16de eeuw*, (tentoonstellingscatalogus), Brugge, 1969, pp. 29–46. FRIEDLÄNDER, M., *Early Netherlandish Painting, Memling and Gerard David*, Leiden, 1974, dl. VIa, afb. 113–135. MARLIER, G., 'Le Maître de la Légende de S. Ursule', in: *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen*, 1964, pp. 5–42. JANSSENS, A., 'De Meesters van de Lucia- en de Ursulalegende. Een poging tot identificatie', in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis te Brugge*, 141 (2004), pp. 278–331. *Nationaal Biografisch Woordenboek*, II, Brussel 1966, kol. 544–548. Over Pieter Casenbroot, zie ook SCHOUTEET, A., *De Vlaamse Primitieven te Brugge. De bronnen voor de schilderkunst te Brugge tot de dood van Gerard David, I: A-K*, Brussel, 1989, pp. 95–97.

76 Over devotiestukken, zie PEARSON, G., 'Personal Worship, Gender and the Devotional Portrait Diptych', in: *The Sixteenth Century Journal*, XXI (2000), pp. 99–122.

77 Brief van Dirk De Vos, 1 augustus 2005. De Vos sluit niet uit dat het hier eventueel om een kopie van een ouder schilderij gaat.

BESLUIT

Bewijsakten van adel bevatten vaak interessante biografische, genealogische en heraldische gegevens. Het 17de-eeuwse dossier van Felix Bartolomé van Postel vormt daar geen uitzondering op. Wel uitzonderlijk is dat dit dossier zich ook aandient als een belangrijke bron voor nu verdwenen kunstwerken als grafmonumenten, wapenkabinetten, en schilderijen.⁷⁸

78 Met dank aan J. Heuzel voor zijn taalkundig advies en aan D. Dequeeker voor de vertaling van de Latijnse teksten.